Danmark bygger på et fundament, der er ved at forsvinde

Forfatter: Tobias Udsholt, Seniorøkonom i Tænketanken Hav, Søren Have, Seniorkonsulent i CONCITO, Sofus Rex, Direktør i Gate 21

Avis: Politiken

Dato: 7. april 2026

Danmarks voksende forbrug af sand og grus til byggematerialer skader havmiljøet og klimaet og underminerer forsyningssikkerheden. Der er brug for en ny national strategi.

Vores bygninger, veje og broer er bygget på et fundament af sand og grus. Hvert år indvindes der 40 millioner kubikmeter sand, grus og andre råstoffer i Danmark. Det svarer til to millioner lastbiler, der hvert år fyldes med sand og grus. Og tendensen er stigende: Ifølge Dansk Industri forventes råstofefterspørgslen at stige med 20 pct. frem mod 2040. SVM-regeringen lovede en råstofplan, men leverede den aldrig. Eksperter og bygge- og anlægsbranchen advarer nu om råstofknaphed i flere områder inden for en kort tidshorisont. Men den kommende regering skal gøre mere end blot give tilladelse til endnu mere råstofindvinding i Danmark. Der er brug for en ny national strategi for råstoffer og cirkulær økonomi, der reducerer forbruget af råstoffer af hensyn til klima, havmiljø og forsyningssikkerhed.

SELV OM MERE indvinding rigtignok kan skubbe problemet med råstofmangel lidt længere ud i fremtiden, er det ikke en holdbar løsning. Så længe forbruget af råstoffer er tårnhøjt og stigende, vil råstofmangel stå for døren. I takt med at lokale grusgrave på land tømmes, stiger efterspørgslen efter råstoffer fra havbunden og CO2-udledningen fra længere transport af råstoffer. Indvindingen af grus og sand fra havbunden er allerede mere end fordoblet siden 2010.

OPSUGNING af sand og grus fjerner havbunden og dens plante- og dyreliv som er levested og fødegrundlag for fisk og havpattedyr. I Køge Bugt, Øresund, Aarhus Bugt og flere andre steder langs Danmarks kyster ser vi i dag de ødelæggende konsekvenser af historisk indvinding: Dybe, iltfri huller i havbunden, hvor liv ikke kan komme tilbage. Mere indvinding vil derfor blot øge belastningen på vores havmiljø, som allerede er presset i knæ. Samtidig er bygge- og anlægssektorens klimabelastning betydelig: Ca. 10 pct. af Danmarks samlede CO2-udledning stammer fra produktion af byggematerialer samt bygge- og anlægsprocessen. Det er derfor uholdbart at fortsætte som i dag. Heldigvis er der en anden måde at undgå råstofmangel: at reducere forbruget af nye råstoffer gennem benhård prioritering af hvor mange råstoffer vi skal bruge, og til hvad. En kommende regering bør dermed skabe rammerne for at sænke forbruget og derigennem sikre selvforsyningen, sænke presset på havmiljøet og høste en betydelig klimagevinst.

DANMARKS FORBRUG af råstoffer placerer os i top-6 i Europa og ligger et godt stykke over EU-gennemsnittet per indbygger. Der er rigeligt med inspiration at hente i vores nabolande. For eksempel er Danmarks forbrug per indbygger omtrent seks gange højere end niveauet i Holland. I modsætning til Danmark, hvor forbruget forventes at stige, har Holland et mål om at reducere forbruget af bl.a. råstoffer som sand og grus med 50 pct. i 2030. Den tilgang bør vi lade os inspirere af i Danmark.

Tre prioriteter for en national strategi for råstoffer og cirkulær økonomi:

1. Bedre prioritering af anlægsprojekter.

En fremadskuende råstofstrategi starter med at sikre, at de projekter, der bruger flest ressourcer, også er dem, der skaber mest værdi. Ca. 75 pct. af råstofindvindingen på land anvendes til veje, motorveje og andre store anlægsprojekter. I dag gennemføres store anlægsprojekter, som har tvivlsom eller direkte negativ samfundsøkonomi. CONCITO har f.eks. analyseret seks motorvejsprojekter og et enkelt baneprojekt og konstateret at de 30 mia. kr., der planlægges investeret heri vil give et samfundsøkonomisk tab på 6-7 mia. kr. og udlede over 1,2 mio. tons CO2. Samtidig kræver disse projekter enorme mængder sand og grus. Nye motorveje og baner bør derfor ikke være standardsvaret på, hvordan man fremmer lokal udvikling.

2. Revider regler, der skaber unødig brug af nye råstoffer.

Der er et stort potentiale i at sikre, at vores eksisterende ressourcer bruges bedre. Hvert år køres 9 mio. ton jord væk som affald og meget mere opgraves og flyttes uden registrering. Meget af denne ressource burde i stedet anvendes lokalt eller bearbejdes til råstoffer. Situationen omkring nedgravning af fjernvarmerør illustrerer absurditeten: Store mængder jord graves op for at gøre plads til rørene. Men i stedet for at anvende metoder f.eks. genindbygning, kalkstabilisering og jordvask til at genbruge denne jord til at fylde hullerne igen, køres jorden væk som affald. Derefter suges nyt sand og grus op fra havbunden eller hentes fra grusgrave og bruges til opfyldning. Problemet grunder blandt andet i uhensigtsmæssige kvalitetskrav, forskellige fortolkning af regler mellem stat og kommuner og flere andre bureaukratiske benspænd, der til sammen resulterer i unødig brug af ressourcer.

3. Gør det attraktivt at genanvende.

Når råstofferne skal hentes langvejs fra stiger prisen. Men faktum er, at prisen på nye råstoffer ikke er for høj. Alt for ofte er det nemmeste og billigste valg at købe nye råstoffer i stedet for at genanvende. Det bør være omvendt. Vi har heldigvis eksempler på, at genanvendelse i anlægsprojekter kan være økonomisk attraktivt. Tre anlægsprojekter, hvor Gate 21s partnere i fuld skala har afprøvet genindbygning af jord rundt om fjernvarmerør og ved anlæg af vej, dokumenterer mellem 61 og 73 pct. reduktion i anlægsudgifter og store CO2-besparelser helt op mod 76 pct. Nu er tiden kommet til, at vi rykker fra enkeltstående pilotprojekter båret af de få til en gennemgribende omstilling af branchen og rammerne for den.

VI KAN IKKE blive ved med at grave os ud af en mangel på råstoffer. Hvis vores tårnhøje forbrug ikke takles, vil Danmark over tid miste sin høje grad af selvforsyning. Det vil få konsekvenser for bl.a. den grønne omstilling, som kræver store mængder af sand og grus. Den kommende regering bør udarbejde en ny strategi, der handler om meget mere end blot adgang til nye råstoffer. Den skal tage fat på overforbruget, skabe incitamenter og mulighed for genanvendelse og sikre, at vi bruger sand og grus dér, hvor det giver størst samfundsværdi.

MED DE GREB kan vi sikre forsyningen, beskytte havmiljøet og undgå en ekstra klimaregning. Den kommende regering bør udarbejde en ny strategi, der handler om meget mere end blot adgang til nye råstoffer